

VÁRKONYI PÉTER

MINDENNAPOK GRANITE CITYBEN¹

Miért éppen Granite City?

Kutatásom középpontjában egy Heves megyei település, Kompolt 19–20. századi társadalmának változásai állnak. E vizsgálat egyik eleme a 20. század első másfél évtizedében a településről az Egyesült Államokba irányuló kivándorlás folyamatának elemzése. A munka során több tényező is egy Illinois állambeli kisvárosra, Granite Cityre irányította a figyelmemet.

1. ábra Granite City Illinois állam térképén²

Egyfelől (az elvándorlókról készült adatbázisom alapjául szolgáló utaslisták³ szerint) ezt a várost jelölték meg legtöbbször célállomásként.⁴ Hipotézisem szerint 1899 és 1914 között Kompolt korabeli lakosságának mintegy 15%-a, 250 fő döntött úgy, hogy az Egyesült

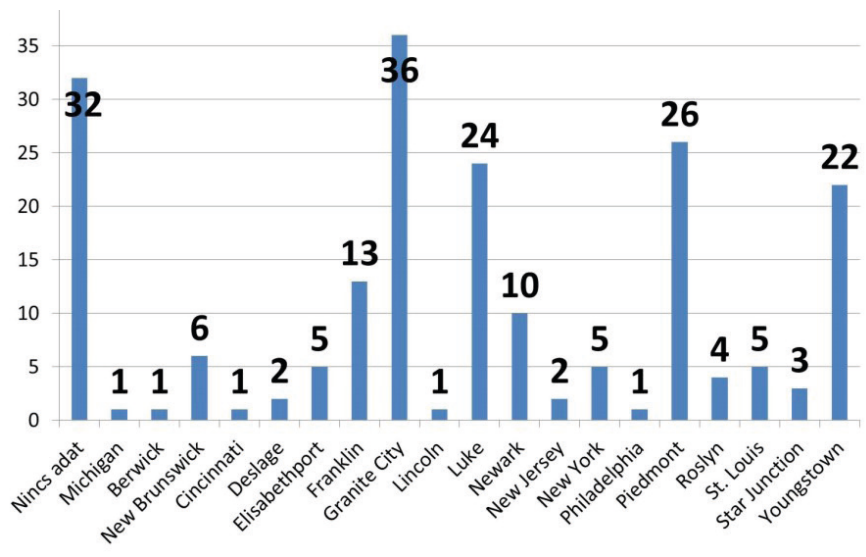
1 A kutatást az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című projekt támogatta.

2 A térkép forrása: <https://www.worldmap1.com/illinois-map-state-boundry> letöltve 2018. nov. 20.

3 Az utaslisták elérhetőek a <https://www.libertyellisfoundation.org/passenger> oldalon, letöltve 2019. jan. 10.

4 Azt, hogy a Nagy-tavak környéke népszerű célpont volt a kivándorlók körében, többen kiemelték már. A legújabb munkák közül *Ambrus László*: Heves megyeiek az amerikai hadsereg sorozóbizottságai előtt 1917-ben. *Acta Universitatis De Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae* XLV. (2018.) 14.

Államokba hajózik. Ebből név szerint és gazdasági, családi viszonyokra vonatkozó adatokkal körülírva azonosítani tudtam 200 utazást. 32 esetben a forrásokból nem derült ki a célállomás, de a legtöbb értékelhető esetben, 36 alkalommal Granite Cityt jelölték meg célként (ez a célállomás megjelölésével történt utazások mintegy 21%-a).⁵

2. ábra Célállomásként megjelölt települések⁶

Másrészt a kompolti képviselőtestületi jegyzőkönyvek feldolgozása során az 1915. év jegyzőkönyvei között találtam egy gyűjtőívet, mely szerint 30 Kompoltról elszármazott Granite Cityben élő lakos 108 dollár 50 centet (mintegy 753 koronát) gyűjtött össze az óhazában élő hadiözvegyek, -rokkantak és -árvák javára. A dokumentum rávilágított, hogy 1915-re egy viszonylag népes, összetartó és tartalékot felhalmozó közösség alakult ki a városban.

A harmadik jelenség, amely aláhúzta Granite City jelentőségét, egy véletlen találkozás volt. 2014 nyarán egy rövid buszút alkalmával ismerkedtem meg John Keith Veizerrel, aki (mint beszélgetésünkéből kiderült) Granite Cityben született, és családjá gyökereit keresve utazott Kompoltra. John nagyapja, Vizer József (Joe „bego” Vizer) a Heves megyei településről vándorolt ki 1905-ben, neve szerepel az 1915-ös gyűjtőíven is.

Maga Keith New Orleansben élő nyugdíjas tanár, aki igyekszik feltérképezni a Granite Cityben élő magyarság múltját, illetve összefogni a közösséget. Ennek eredményeképpen 2015 tavaszán családtörténeti ihletésű kötetet jelentetett meg, melyben

⁵ Forrás: adatbázis.

⁶ Az adatok forrása: adatbázis.

GYŰJTŐIV,

Kompolt község özvegyei és árvái részére.

Gyűjtők: Wizer József és Wizer Adrás, Granite City-i lakosok.

Név:	dollár	cent	Név:	dollár	cent
Engel János	10	00	Kreiser Péter	6	00
Wizer András	6	00	Porter János	3	00
Wizer József d.	2	50	Mayer József	5	00
Wizer János d.	5	00	Adorai János	1	00
Wizer Péter d.	5	00	Bodnár Sál	4	00
Hofmeister János	20	00	Wizer József begy	1	00
Gyarmati Béla	15	00	Kriesz Sándor	3	00
Wizer János-gy	2	00	Stemmer János	1	00
Jager Péter	5	00	Sebeki Orbán	2	00
Korvath András	2	00	Ör. Lovász András	1	00
Hofmeister Sándor	50	00	Philpovics János		
Jager János, idős	1	00	Scott Louis		
Soroghy József	1	00	Minden holtig melkai		
Wizer János	5	00	az özvegyek alkotta		
Tóth János	50	00	Árverésen 11 dollár 50 cent		
Adorai Maria	1	00	álton lev. 753 koronára		
Kovács János	2	00	amit két asztalnak a		
János Sándor	3	00	háború után a háború		
Vogner János	2	00	ban eladt özvegyei és		
Wizer Katalin	1	00	arvának de még az		
			ot lett nyomonkövetési		

3. ábra Gyűjtőív 1915-ből¹⁰

számos anekdotát közöl a kivándorlók életéből.⁷ A Granite Cityben élők minden ősszel megrendezik a Lincoln Place⁸ Heritage Festival, melynek keretében őseikre emlékeznek, és ápolják hagyományaikat.

Mr. Veizernek köszönhetően számos olyan emberrel kerültem kapcsolatba, aki valamilyen módon összefüggésbe hozható a Granite Citybe érkező kivándorlókkal.

Granite City felvirágoztatásában elévülhetetlen érdemeket szerzett a Niedringhaus család. 1890-ben ők vásárolták meg a „Great American Bottom” nevű, jó minőségű területet, megalapítva ezzel a várost. Az I. világháborút utolsó évében Granite Cityben és a vele egybeépült Madison városban 8 nagyobb és 10 kisebb gyárban összesen 20 ezer munkás dolgozott, főként az acéliparban.⁹

Életkörülmények

Mint azt a kutatás korábbi szakaszaiban feltártam, Kompolt foglalkozásszerkezetében meghatározó volt a mezőgazdasági tevékenység,¹¹ társadalmában pedig a sváb és a magyar csoport elkülönülése.¹² Ugyancsak rávilágítottam, hogy az Újvilágban számos kulturális élmény (olykor sokk) érte a migránsokat.¹³

7 Veizer, Keith: VeizerVizerWiezerWieser. A Memoir, Eight Stories and a Search from Granite City to Kompolt. 2015.

8 Lincoln Place (korábbi nevén Hungary Hollow, majd Hungry Hollow) annak a városrésznek a neve, ahol elsősorban magyarok laktak a 20. század elején. A másik magyarok által lakott városrész neve Little Six volt. Vö. Brody, David: Steelworkers in America. The Nonunion Era. University of Illinois Press, Urbana–Chicago, 1998. 106.

9 A St. Louis és Vidéke Jubileumi Díszalbuma 1913–1918.

10 A gyűjtőív megtalálható az 1915-ik évi képviselőtestületi jegyzőkönyvek között. Az iratcsomó jelzete: Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára V-248/2.

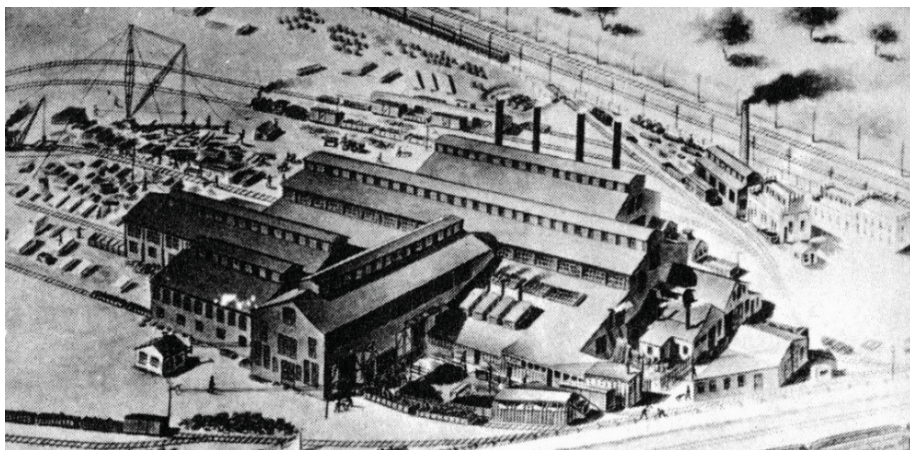
11 Vö. Várkonyi Péter: Kompolt gazdasági és társadalmi viszonyai a XX. század első felében. In: A XXX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia díjazott hallgatóinak dolgozatai. Szerk. Bíró Melinda. Eger, 2013. 137–172.

12 Vö. Péter Várkonyi: Kompolt: The Divided Village. In: Pro&Contra Vol. 1. (2018) 83–95.

13 Vö. Várkonyi Péter: Válság és migráció. Kompolt – Granite City (IL). In: Konferenciák, műhelybeszélgetések XIV. Mozaikok a 18–20. századi magyar és egyetemes történelemből. (Az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai). Szerk. Ballabás Dániel. Eger. 2017. 259–276.

Az elvándorlás folyamatának részletes feltérképezése bebizonyította, hogy az első kompolti utasok a településen belül „magyarnak” nevezett, kevésbé tehetős csoport tagjai közül kerültek ki. Az „első fecskék” a társadalom periferiáján tengődő, az első nagyobb hullám tagjai pedig majdhogynem birtoktalan, kizárólag a napról napra végzett munkájukból élő emberek voltak. A „svábok” csak akkor kapcsolódtak be a folyamatba, amikor már (például a hazaküldött pénzeszegek alapján) úgy ítélték meg, hogy megtérülő befektetésről van szó. Jellemző, hogy a sváb családokból nem a családfők, hanem elsősorban a nőtlen fiúgyermek indultak útnak. Így biztosított maradt a családi birtok működése, és kevésbé volt kockázatos az utazás kimenetele.¹⁴

Napszámosként, uradalmi cselédként, vagy a gazda fiaként a kompoltiak az agráriumban tevékenykedtek, magyarországi mindennapjaikat a mezőgazdasági munkák határozták meg. Mivel Granite City a 20. század elején egy dinamikusan fejlődő ipari város volt (jelentős fémiparral), az első, amit a migránsok újként megtapasztaltak, az ipari környezet volt. Az első betelepülők az autógyárban és a hengermalomban dolgoztak. A fejlődés ütemét jelzi, hogy a várost ekkoriban a „nyugat Pittsburgh-jének” nevezték.¹⁵ Egyik napról a másikra meg kellett szokniuk, hogy nem a szántón, hanem a kohóban dolgoznak, nem szántanak, hanem például tapadásmentes bevonatot készítenek edényekre, s nem a nap járása, hanem a gyárszirena keretezi napjukat. A munkaidő lejártával pedig bérkaszárnnyakban, munkásszállókon tértek nyugovóra.¹⁶

4. ábra A Commonwealth Steel Company 1904-ben¹⁷

14 Vö. Várkonyi Péter: „Úgy elfogy a magyar, / Mintha nem lett volna”. A kompolti kivándorlás természetrajza. In: Acta Universitatis De Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae XLV. (2018.) 211–223.

15 Vö. A St. Louis és Vidéke Jubileumi Dísálbuma 1913–1918.

16 Beuttenmueller, Doris R. H.: The Granite City Steel Company. PhD-disszertáció kézírata. St. Louis University, 1952, 32.

17 https://en.wikipedia.org/wiki/File:Commonwealth_Steel_Company_plant_in_1904.jpg letöltve 2018. okt. 20.

A helyi magyarok szempontjából a Commonwealth Steel Company bírt a legnagyobb jelentőséggel. 1918-ban az üzemben dolgozó 2600 munkás között 125 magyart találunk. Többségük a kohóban dolgozott. Az itt uralkodó munkakörülményeket egészségügyi, szociális és kulturális juttatásokkal igyekeztek kompenzálni (például a hűtött és szűrt víz mint védőital korlátlan mennyiségben állt a munkások rendelkezésére).¹⁸

A kohó azonban nemcsak a vasat olvasztotta meg, hanem a gyár a soknemzetiségű munkasközösség számára is olvasztótégellyé vált.¹⁹ Ebben a közegben állampolgárságuk miatt a kompolti svábokra mint magyarokra tekintettek, sváb öntudatuk eltűnt, magyar identitásuk halványult az évek során.²⁰ Jó példa erre, hogy Keith Veizer a gyökereit keresve nem Köln környékére, hanem Kompoltra látogatott el, s közel 70 éves koráig nem tudatosult benne igazán családja német származása.²¹

A megváltozott életritmus elfogadása nem volt problémamentes. A migránsok (a napjainkban külföldön szerencsét próbálókhöz hasonlóan) gyakran önkizsákmányoló életmódot folytattak, a hátrahagyott családtagok előtt titkolták nehézségeiket, s ez melegágya volt a különböző devianciáknak. Joe Vizer egy munkahelyi balesetben munkaképtelenné vált, s ezt követően az alkohol rabja lett. Részben e devianciák, részben a kulturális különbségek olykor komoly vitákhoz, néha lövöldözéshez vezettek a soknyelvű (magyar, bolgár, örmény, mexikói stb.) szomszédságban.²²

Az időről időre lesújtó válságok élezték ki igazán a konfliktusokat. A nehezebb években a megnövekvő munkanélküliség nyomán nőtt az öngyilkosságok, sérülések és komoly betegségek gyakorisága.²³

A város folyamatos fejlődését mutatja, hogy míg 1900-ban 3122, 1910-ben 9903, 1920-ban pedig már 14 757 lakosa volt a településnek. Ez mintegy 372%-os növekedést jelent, míg az Egyesült Államok egészének népességnövekedése 39% volt ekkoriban.²⁴ Az első vándorlók tehát még egy nagyjából kétszer akkora településre érkeztek, mint amekkoráról elindultak, ám a városnak 1920-ra közel tízszer akkora népessége lett, mint a magyarországi falunak. Ez szinte sokszerű kulturális élményt sejtet. Ekkortájt nagyjából 1000 magyar élt a városban, akik nagyrészt Heves megye Kápolna, Detk és Kompoltságjaiból származtak.²⁵

18 A St. Louis és Vidéke Jubileumi Díszalbuma 1913–1918.

19 Vö. a kifejezést bevezető *Zangwill, Israel: The Melting Pot*. New York, Macmillan, 1914.

20 *Biczó Gábor*: Asszimilációkutatás – elmélet és gyakorlat. MTA PTI, Budapest, 2004. 8.

21 *Veizer, Keith*: VeizerVizerWiezerWieser. i. m. 9.

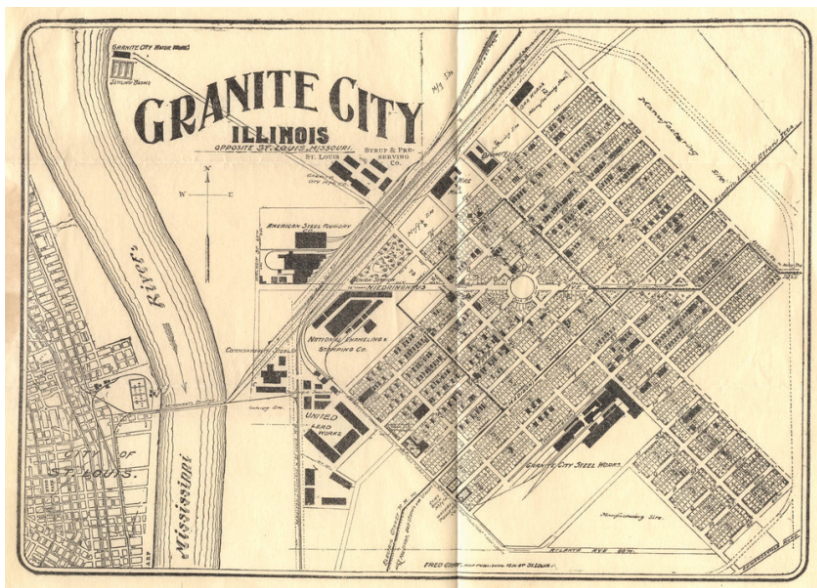
22 John Keith Veizer közlése.

23 *Brody, David*: Steelworkers in America, i. m. 106.

24 <http://www.city-data.com/city/Granite-City-Illinois.html> letöltve 2018. nov. 10.

25 A St. Louis és Vidéke Jubileumi Díszalbuma 1913–1918.

Az új lakosság városrésze a vasútvonal és a Mississippi folyó közé épült fel, s a sínek a munkába és iskolába járás meghatározó tengelyévé váltak.²⁶ A városrészben fontos tájékozódási pont volt Makay János 20. és 0. utcák sarkán álló fűszerüzlete és mészárszéke.²⁷

5. ábra Granite City térképe (1904)²⁸

Kulturális élet

A Granite Cityben élő magyar származású lakosság szinte megérkezésétől törekedett a magyar nyelvű kulturális élet megszervezésére.

A legnépszerűbb magyar nyelven megjelenő folyóirat az 1913-ban induló St. Louis és Vidéke című újság volt. 1903. január 1-jén megalapították a Szent József Betegsegélyező Egyletet, majd a Szűz Mária Egyletet. Utóbbi zászlaját 1916 nyarán avatták fel. Ezt követte a Granite City és Vidéke Műkedvelő és Betegsegélyező Egylet és a Verhovay Segélyegylet 187-ik fiókja. A szervezők közül kiemelkedik Makay János vállalkozó és Hajdu József öntőforma-készítő neve.²⁹ Az első nagyobb megpróbáltatás, amely össze-

26 John Keith Veizer közlése.

27 A St. Louis és Vidéke Jubileumi Díszalbuma 1913–1918.

28 <https://hu.pinterest.com/pin/192740059027149094/> (Letöltés dátuma: 2018. október 20.) A térkép a nagyfokú növekedés előtti állapotot tükrözi.

29 Hajdu József 1887. április 7-én született Kompolton. 1905. február 22-én érkezett az Egyesült Államokba, ahol 1910-ben történt házasságkötése után családot alapított. Felesége és két gyermeke 1913-ban Kompoltra utazott, és a világháború miatt évekig nem lehetett együtt a család. Hajdu 1915-ben lett

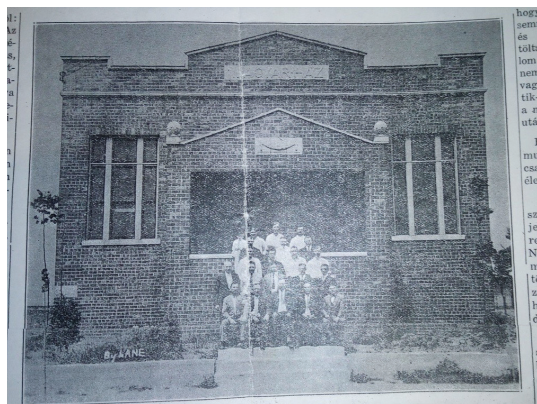
kovácsolta a közösséget, az 1903. június 7-i árvíz volt. A katasztrófának halálos áldozata nem volt, de a legtöbb család mindenét elveszítette, hónapokig sátrakban kellett élniük.³⁰

A Verhovay Segélyegylet 187-ik fiókját 1912. január 14-én alapították, s 1918 márciusáig közel 7000 dollár bevételre tett szert, melyet szinte az utolsó dollárig ki is fizettek a 82 fős tagságnak. Az egyletnek tagja lehetett minden 18 és 45 év közötti keresztény nő és férfi. Betegség, rokkantság, halál esetén fizettek segélyt a rászoruló tagoknak.

6. ábra Iskolai színelőadás³²

A Magyar Műkedvelő Társaság és Betegsegélyező Egylet 1908. szeptember 28-án alapították mint műkedvelő társaságot, de 1909 januárjában kiegészítették betegsegélyező tevékenységgel is. Ez az egylet a 16 és 50 év közötti nőket és férfiakat várta soraiba, tagsága 1918-ban 62 fő volt.³¹

7. ábra Magyar Ház
Granite Cityben (1928)³⁴

Az önszegélyezés mellett a művelődési intézmények megalapítását is célul tűzték ki. Az első világháború hatására sok család úgy döntött, hogy véglegesen a városban rendezkedik be, s így egyre nagyobb szükség volt a kulturális intézményekre is. A művelődési egyletek színelőadásokat és estélyeket rendeztek. Az iskolán túl a magyar kultúra otthonává vált a saját helyiséggel rendelkező Közművelődési Kör és az évtizednyi munkával 1928-ra felépülő Magyar Ház.³³

a Commonwealth Company formakészítő munkása. Alapítója, később titkára, jegyzője és elnöke volt a Verhovay-egyletnek, alapítója és alelnöke a Közművelődési Körnek. Vö. A St. Louis és Vidéke Jubileumi Díszalbuma 1913–1918.

30 A St. Louis és Vidéke Jubileumi Díszalbuma 1913–1918.

31 A St. Louis és Vidéke Jubileumi Díszalbuma 1913–1918.

32 Uo.

33 Granite City magyarságának egységes vára a Magyar Ház. In: St. Louis és Vidéke. 1928. augusztus 24. 1.

34 St. Louis és Vidéke. 1928. augusztus 24. 1.

A városnak kizárólag baptista temploma volt, így a katolikus kompoltiak nem rendelkeztek saját gyülekezeti hellyel.

8. ábra Angol nyelvű iskola a Lincoln Place-en³⁵

Új generációk

Az elődök munkájának gyümölcseként a Granite Cityben élő magyarság gyarapodásnak indult.

Ha a nyelvhasználat és tudás kérdése mentén vizsgáljuk a generációk közötti különbségeket, megállapítható, hogy a betelepülők generációja anyanyelveként a magyart beszélte (a svábok egy részére jellemző volt a diglosszia, és németül is jól tudtak), s idővel több-kevesebb sikerrel, de megtanult angolul. Ők elsősorban gyári munkásként dolgoztak.

Az első Granite Cityben született generáció tagjai megtanultak magyarul (németül általában már nem) és jól beszéltek angolul. Előttük megnyílt a társadalmi felemelkedés lehetősége, gyakran fehérgalléros munkakörben helyezkedtek el.

A kivándorlók unokáinak generációja már csak szórványosan beszél(t) magyarul, angol anyanyelvűek, s nyitva áll előttük a munkaerőpiac és közélet³⁶ minden lehetősége.³⁷

Különösen érdekes az a kulturális különbség, amely a 20. század folyamán az Egyesült Államokban és a Magyar Népköztársaságban élő párhuzamos generációk között kialakult. A kivándoroltak és leszármazottaik, valamint ezek testvérei, később unokatestvérei merőben más körülmények között éltek.

35 A St. Louis és Vidéke Jubileumi Díszalbuma 1913–1918.

36 Jó példa erre Kenneth Wiezer, aki 2012-ben indult a demokrata szenátorjelöltségért. https://ballotpedia.org/Kenneth_Wiezer (Elérés: 2018. november 20.)

37 Keith Veizer közlése és életútinterjúk alapján.

Míg a 20. század közepéig Kompolton valószínűleg senki sem ismerte a kosárlabdát, Granite City főként bevándorló háttérű középiskolás csapata az 1940-es években bajnoki címet szerzett. Nekik állít emléket a Men of Granite című, Dan Manoyan által írt könyv és a belőle készülő mozifilm.³⁸

9. ábra A bajnokok³⁹

Ezt a kulturális különbséget néhány „szemelvény-nyel” illusztrálom. Sajátos élmény lehetett 1953-ban Kompolton kibontani azt a levelet, amelyben egy más politikai és gazdasági irányt követő állam hadseregében szolgáló rokon képe lapult ezzel a felirattal: Fiam, Pityu katona Koreában.

A Kovács házaspár több évtizedes amerikai tartózkodás után, az 1960-as években látogatott haza Kompoltra. A Tarna hídján állva a testvérek és sógorok öltözkén jól látszanak a kulturális különbségek, testtartásukon talán az eltérően megélt évtizedek.

10. ábra „Fiam, Pityu katona Koreában (1953)”⁴⁰

38 <https://www.imdb.com/title/tt3288476/> (Elérés: 2018. november 20.)

39 <https://granitehighworld.com/3885/sports/men-of-granite/> letöltve 2018. november 20.

40 Abasári Emőke gyűjteményéből.

11. ábra A Kovács házaspár Kompolton (1960-as évek)⁴¹

Miközben unokatestvérei a Magyar Néphadseregben sorkatonai szolgálatukat töltötték, Francz Zoltán, az első „kint született” generáció tagja az Egyesült Államok légierijében szolgált ejtőernyősként.

Ez a néhány példa is érzékelteti talán, hogy a dilemma, mely adatbázisom szerint általában a kivándorlástól számított 2. évben követelt döntést a családotól, hosszú távú következményekkel járt. A legtöbb család ugyanis 2 év elteltével a családegyesítés mellett döntött, és vagy hazatért Kompoltra, vagy kiköltöztette feleségét és gyermekeit is. Attól függően, hogy az egyének melyik út mellett döntöttek, leszármazottaik sorsa teljesen másként alakult. Kutatásom következő fázisában tervezem „párhuzamos életrajzok” felvázolását e különbség szemléletesebbé tétele érdekében.

12. ábra Francz Zoltán
(jobbra, 1965)⁴²

41 Abasári Emőke gyűjteményéből.

42 Abasári Emőke gyűjteményéből.

„Granite City Great Again”

A századelő virágzása utána Granite City ipara a 20. század végére hanyatlásnak indult. Ezt a rezignált állapotot pezsdítette fel a 2018-ban az Egyesült Államok 45. elnöke, Donald J. Trump által meghirdetett iparfejlesztési program, melynek keretében a United States Steel Corporation helyi üzemében újraindult az acélgyártás a városban.

Az esemény okán maga az elnök is ellátogatott a településre, s ezt Granite City főterén (melyet az ősökre utaló zászlók, köztük a magyar nemzeti színek díszítenek) szimpátia- és ellentüntetések kísérték.

13. ábra Demonstráció az elnök ellen,
a háttérben nemzetünk színei (2018)⁴³

Granite City a közelmúltban tehát újra felkerült az Egyesült Államok gazdasági térképére. Ugyanakkor ennél a szerepnél a városnak sokkal nagyobb jelentősége van a kompolti kivándorlás történetében, hiszen az elvándorlók legfőbb célpontjából generációk otthonává vált.

Munkámmal ezt a folyamatot kívántam bemutatni.

⁴³ <https://photos.riverfronttimes.com/granite-city-trump-supporters-faced-off-protesters-today/?slide=1&5g1a0137> letöltve 2018. november 20.

Bibliográfia

Szakirodalom

A St. Louis és Vidéke Jubileumi Díszalbuma 1913–1918.

Ambrus László: Heves megyeiek az amerikai hadsereg sorozóbizottságai előtt 1917-ben. In: *Acta Universitatis De Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae XLV. Tanulmányok dr. Misóczki Lajos tiszteletére.* Főszerk. Gebei Sándor. Eger 2018.

Beuttenmueller, Doris R. H.: *The Granite City Steel Company.* PhD-disszertáció kézírata. St. Louis University, 1952.

Biczó Gábor: *Asszimilációkutatás – elmélet és gyakorlat.* MTA PTI, Budapest, 2004.

Brody, David: *Steelworkers in America. The Nonunion Era.* University of Illinois Press, Urbana–Chicago, 1998.

Péter Várkonyi: *Kompolt: The Divided Village.* In: *Pro&Contra Vol. 1.* (2018) 83–95.

Várkonyi Péter: „Úgy elfogy a magyar, / Mintha nem lett volna”. A kompolti kivándorlás természetrajza. In: *Acta Universitatis De Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae XLV. Tanulmányok dr. Misóczki Lajos tiszteletére.* Főszerk. Gebei Sándor. Eger 2018. 211–223.

Várkonyi Péter: *Kompolt gazdasági és társadalmi viszonyai a XX. század első felében.* In: *A XXX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia díjazott hallgatóinak dolgozatai.* Szerk. Bíró Melinda. Eger, 2013. 137–172.

Várkonyi Péter: *Válság és migráció. Kompolt – Granite City (IL).* In: *Konferenciák, műhelybeszélgetések XIV. Mozaikok a 18–20. századi magyar és egyetemes történelemből (Az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai).* Szerk. Ballabás Dániel. Líceum Kiadó, Eger, 2017. 259–276.

Veizer, Keith: *VeizerVizerWiezerWieser. A Memoir, Eight Stories and a Search from Granite City to Kompolt.* 2015.

Zangwill, Israel: *The Melting Pot.* New York, Macmillan, 1914.